

Dış Ticarete Serbestleştirici ve Korumacı Politikaların Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi

Doğan Keşap¹
Ali Rıza Sandalcılar²

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi / Submitted: 02.07.2021
Kabul Tarihi / Accepted: 21.09.2021
Yayın Tarihi / Online Publication: 30.11.2021

Özet: Neredeyse tüm ülkelerin ekonomi politikalarında önemli bir yere sahip olan dış ticaret, ekonomi biliminin başlangıcından itibaren ilgi çekici konuların başında olagelmıştır. Dış ticarete dair görüşler, serbest ticaret ve korumacılık olmak üzere iki ayrı eksen etrafında şekillenmiştir. Serbest ticaretin büyüme ve refah etkileri yanında her ülke için benzer sonuçlar verip vermeyeceğine dair endişeler, korumacı görüşlerin giderek yaygın bir hal almasına sebep olmuştur. Bu sebeple, ülkeler açısından hangi dış ticaret politikasının olumlu etkisi olduğunu tespit etmek önemlidir. Özellikle gelişen ülkeler açısından dış ticaret politikası seçimi, ülkelerin kalkınma yolunu da doğrudan etkileyecektir. Bu çalışmada, MSCI Gelişen Piyasalar Endeksi'ndeki 20 ülke için ekonomik büyüme ve dış ticaret politikaları arasındaki ilişki analize konu edilmiştir. 2009-2019 yıllarını kapsayan analizde, dış ticaret politikalarının temsilcileri olarak Küresel Ticaret Alarmı dış ticareti serbestleştirici ve dış ticarete zarar verici politika sayısı verilerinden yararlanılmıştır. Sistem GMM yönteminden yararlanılan analizde, dış ticarete zarar verici politikaların eko-

1. (Sorumlu Yazar) Araştırma Görevlisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, dogan.kesap@erdogan.edu.tr

2. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, aliriza.sandalcilar@erdogan.edu.tr

nomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Dış ticareti serbestleştirici politikalar açısından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Elde edilen bulgular, korumacılığın ana akım görüşlerle uyumlu şekilde gelişme yolundaki ülkelerde refahı azalttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Politikası, Serbest Ticaret, Korumacılık, Ekonomik Büyüme, Panel GMM.

1. GİRİŞ

Dış ticaretin boyutu 18. yüzyıla kadarki dönemde nispeten düşük bir seviyeye sahip olmakla birlikte, Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan aşırı üretim (tüketimi aşan üretim), beraberinde yeni pazar arayışlarını ve dış ticaretin giderek yükselen bir ivme kazanmasını sağlamıştır. Süreç dönemin liberal ekonomi anlayışıyla birleşince, ülkeler ve firmalar için dış ticaret vazgeçilmez bir kazanç kapısı olarak öne çıkmıştır. Dış ticaretin artan önemi ve serbest ticaretin ana fikir olarak popülerlik kazanması, ülke yönetimleri açısından da dış ticaretin bir politika aracı olarak kullanılmasına da sebep olmuştur.

Dış ticaret politikası, en yalın hâliyle, dış ticaret üzerine koyulan teşvik ve kısıtlamalar bütünüdür (Seyidoğlu, 2013: 142). Politika uygulaması, ithalatı kısıtlamak veya teşvik etmek şeklinde olabileceği gibi; ihracatı teşvik etmek veya sınırlandırmak amacıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, dış ticaret politikası ile kastedilen aslında “korumacılık” eksenli politikalarlardır. Diğer bir ifadeyle, ülkelerin dış ticarete karşı çeşitli yöntemlerle müdahale ederek çıkar / fayda maksimizasyonunda bulunmasıdır.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise dış ticaret politikaları ve korumacılığın, dış ticaretin kendisi kadar eski olduğudur. Tarih, “serbest ticaret” ile “korumacılığın” her zaman birlikte var olduğuna işaret etmektedir. Ancak Sanayi Devrimi, tıpkı üretim, tüketim, büyüme, refah vb. unsurlarda olduğu gibi, dış ticarete de kırılmanın (veya yapısal dönüşümün) yaşanmasına sebep olmuştur. Çünkü Sanayi Devrimiyle beraber doğal bölgelere ayrılmış dünya, giderek birbirine yaklaşıyor ve bağımlı bir hâl almıştır. Bu olgunun arkasında yatan temel faktörün “teknolojik gelişme” ve “dış ticaret” olduğu söylenebilir (Findlay ve O’Rourke, 2009: xviii-xx). Modern anlamda bir küreselleşme dalgasının başladığı dönem olan Sanayi Devrimi ve sonraki

yıllar, ülkeler arası bağımlılığın artmasına ve dış ticaret politikalarının giderek daha fazla öne çıkmasına sebep olmuştur.

O hâlde, dış ticaret ve politikası denilince aslında iki uç noktadan sözülmektedir: “serbest ticaret” ve “korumacılık”. Serbest ticareti savunan görüşlerin ortaya çıkmasına paralel bir şekilde korumacı görüşler de kendini göstermeye başlamıştır. Adam Smith’in mutlak üstünlükler ve David Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlükler teorileri ile şekillenen serbest ticaret teorisinin karşısında, yine benzer dönemlerde 18. yüzyılın sonunda ABD’de Alexander Hamilton ve 19. yüzyılda Almanya’da Friedrich List tarafından dış ticarete dair korumacılık yanlısı teoriler öne sürülmüştür (Yılmaz, 2016: 113). İki ayrı görüşün aynı dönemde ortaya çıkmasının arkasında, piyasa mekanizması ve rekabete dayalı serbest ticarete olan endişelerin olduğu söylenebilmektedir. Birinci en iyi politika olarak görülen serbest ticaret, piyasa aksaklıkları gibi çarpıklıkların ortaya çıktığı koşullar altında, ekonomik etkinliği ve dış ticarettten beklenen kazançları yansıtamayabilecektir. Bu durumda, ikinci en iyi politika olarak bir müdahale (=koruma) ihtiyacı doğabilir (Pugel, 2016: 195). Ancak, korumacılığın esas sebebinin piyasa aksaklıkları olmadığı; esas sorunun uluslararası rekabetten (Johnson, 1965: 258-259; Salvatore, 1993: 4) ve beraberinde getirdiği çıkar gruplarının politik baskısından (Abboushi, 2010: 391-392) ve serbest ticaretin ülke ve koşullar fark etmeksizin tüm sorunların çözümümüğü gibi yansıtılmasından kaynaklandığını (Rodrik, 1995: 96-97; Rodriguez ve Rodrik, 2000: 317); Nurkse³, 2009: 425-426) söylemek daha doğru olacaktır.

Dış ticaretin ve dış ticaret politikalarının (korumacılık yanlısı politikaların) ekonomik büyüme, kalkınma ve refah üzerindeki etkileri, genellikle ihracat ve ithalatın hasıla içerisindeki payını temsil eden dışa açıklık ve ithalata koyulan tarife oranları gibi değişkenler üzerinden analiz edilir. Bu değişkenler dışında, ayrıca, ekonomik anlamda dışa açıklığın yanında küreselleşmeyi farklı boyutlarıyla ele alan endeksler de mevcuttur (Dreher, 2006: 1091). Ancak, bu veri ve endekslerin en önemli sorunları arasında, dış ticareti ve etkilerini tek taraflı olarak incelemeleri (dışa açıklık göstergesinin yalnızca ticarete olan açıklığı göstermesi; tek etki kanalının ticarete açıklık olarak görülmesi)

3. Makalenin ilk hâli 1959’da yayımlanmış olmakla birlikte; bu çalışmada, 2009’da yayımlanan *Ragnar Nurkse: Trade and Development* kitabındaki versiyonu dikkate alınmıştır.

ve farklı politika uygulamalarını görmeye imkan vermemesi (tarife dışı engelleri ve etkilerini ölçememek gibi) yer almaktadır. 2009 yılında St. Galen ve Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi (CEPR)'nin organize etmesiyle oluşturulan “Küresel Ticaret Alarmı” (GTA), bahsedilen diğer göstergelerin aksine, dış ticaret politikalarını serbestleştirici ve zarar verici politikalar şeklinde ayırma tabi tutmakta; ayrıca, politikaları kendi içerisinde ayrıştırarak yorumlamaya izin vermektedir (Evenett, 2019: 17).

Bu çalışmada, GTA tarafından sağlanan veriler ışığında, “dış ticareti serbestleştirmeye” ve “dış ticarete zarar vermeye” (kısıtlamaya) yönelik politika müdahalelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ve bu etkilerin boyutunun görülmesi amaçlanmaktadır. Sistem GMM panel veri tahmin yönteminden faydalanılan analizde, gelişmekte olan ve hızlı büyüyen, küresel ekonomiye entegre olmaya çalışan sektörlere sahip ülkeleri içeren MSCI (Morgan Stanley Capital International) Gelişen Ülke Piyasaları Endeksi'nde yer alan ülkeler dikkate alınmaktadır. Analiz dönemi olarak, veriye erişim olanağı sağlanan 2009-2019 dönemi kullanılmıştır.

Çalışma, altı bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, dış ticaret politikaları ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik görüşler değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde, literatürden örneklere yer verilmekte ve dördüncü bölümde, analizde kullanılan değişkenler ve ekonometrik yöntem açıklanmaktadır. Beşinci bölümde, analiz sonuçlarına yer verilirken; sonuç bölümünde ise bulguların yorumlanması ve önerilere yer almaktadır.

2. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Bu bölümde, öncelikle dış ticaret politikasının amaç ve araçlarına değinilecektir. Daha sonra, dünya genelinde dış ticaret ve korumacılığın tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Son olarak, serbest ticaret ve korumacılık (dış ticaret politikası) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki çeşitli görüşlerden yola çıkılarak değerlendirilecektir.

2.1. Dış Ticaret Politikası: Amaçlar ve Araçlar

Korumacılık yanlısı görüşlerin ilk ortaya çıktığı dönemdeki dış ticaret politikası amaçları ile mevcut durum karşılaştırıldığında, kayda değer dönüşümlerin olduğu görülmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, 18. ve 19.

yüzyılda ortaya çıkan korumacı görüşün temel dayanağı, hala popülerliğini korumaktadır.

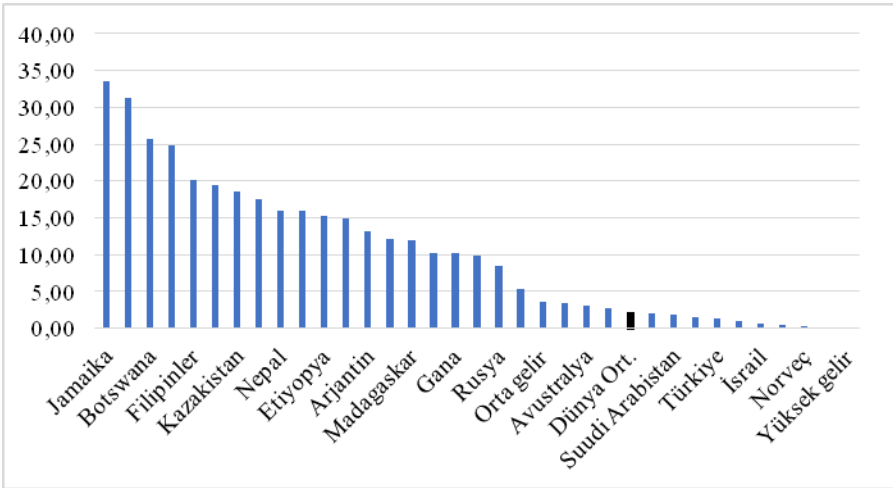
Hamilton ve List'in görüşleri ekseninde şekillenen korumacılık yanlısı politikaların temelinde, kalkınma hedefiyle hareket eden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin sanayi ve rekabet gücü ile baş edemeyeceği; bu sebeple, rekabet gücü elde edene kadar bu ülke sanayilerinin korunması gerektiği yatar. Diğer bir ifadeyle, uluslararası rekabet, gelişme yolundaki ülkeleri korumacı politikalara başvurmaya mecbur bırakmaktadır. Ayrıca, temel korumacı görüş, korumanın geçici olmasının yanında sektörel seçiciliğe de dayanmasını savunmaktadır. Seçicilikle kastedilen, gelecekte rekabet gücü elde edebilecek sektör veya sektörlerin korunması gerektiğidir. Bu açıdan bakıldığında, korumacı görüşün serbest ticarete karşı olmaktan ziyade ülkenin kalkınması ve gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek konuma gelebilmesi için kısa süreli korumayı; diğer bir ifadeyle serbest ticaret içerisinde korumacılığı savunduğu söylenebilir (Yılmaz, 2016: 113-115).

Gelişmiş ülkelerin kalkınma deneyimlerine bakıldığında, bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. Yülek (2019), sanayileşen ülkelerin nasıl sanayileştiklerini irdelediği çalışmasında İngiltere, ABD, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya gibi ülkelerin kalkınma aşamasında yüksek oranlarda devlet desteklerine ve korumacı politikalara başvurduklarını belirtmektedir. Bu durumun, ilk sanayileşen ülkelere özgü olmadığı; Güney Kore'nin otomobil ve nükleer enerji ve Avrupa Birliği'nin uçak sanayisindeki yaptığı devlet güdümlü atılımların, bu sektörlerdeki gelişimin arkasında yatan temel etmen olduğunun da altı çizilmektedir. Ekonomik kalkınma için dış ticaret önemli bir araçtır ancak dış ticaretten kazanç elde edebilmek için özellikle yüksek katma değerli ürün ticaretinde rekabet gücüne sahip olmak gerekmektedir. Genç endüstri tezi olarak da ifade edilen yeni sanayilerin korunması fikrinin bugün de ön planda olmasının sebebi, şüphesiz ki gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına bağlı olarak bu endüstrilerin her zaman var olacağıdır (Pugel, 2016: 201).

Korumacı politikaların bir diğer sebebi ise özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gelir sağlama amacıyla tarifeler koyulmasıdır. Korumacılığın geleneksel amacından bağımsız görünen bu amaç, özellikle ekonomik işlemlerin kayıt altına alınmasının güç olduğu ülkelere, kolay yollarla vergi elde etme amacıyla kullanılmaktadır (Gerber, 2017: 169; Osabuohien vd.,

2018: 45). Ayrıca, ekonomik veya finansal kriz dönemlerinde azalan vergi gelirlerini telafi etmek adına da tarifelere başvurulmaktadır (Gallo, 2012: 57). Şekil 1, seçili ülkeler için dış ticarete koyulan vergilerin toplam kamu geliri içerisindeki payını göstermektedir. Şekil 1’de görülebileceği gibi, gelişmişlik seviyesi arttıkça tarife kazançlarının toplam kamu geliri içerisindeki payı azalmaktadır. 2019 yılı için en yüksek pay, % 33.60 oranı ile Jamaika’ya aittir. Diğer taraftan Danimarka, Norveç, İzlanda gibi ülkelerde bu pay, 0’a oldukça yakındır. Dikey eksenin sol tarafına bakıldığında Arjantin, dikkati çekmektedir. Bu durum Gallo (2012)’nin de ifade ettiği gibi vergi kayıplarını gidermek için kullanılan dış ticaret politikasına işaret etmektedir. Dünya ortalaması ise % 2.27 seviyesindedir. Bu değer 2003 yılında %5.27 seviyesinde idi. Sonuçlar dünyada dış ticaret vergilerinden elde edilen gelirin giderek azaldığını göstermektedir.

Şekil 1. Dış Ticarete Koyulan Vergilerin Kamu Gelirleri İçerisindeki Payı

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı (2021)

Bir diğer dış politika amacı, yurt içi istihdam ve üretimi teşviktir. Bu politika, yalnızca gelişmekte olan ülkelere özgü değil; gelişmiş ülkelerde de sıklıkla başvurulan ve günümüzde de tercih edilen korumacı politikaların

başında gelmektedir (Salvatore, 2019: 255). Uluslararası rekabetten zarar gördüğü düşünülen sektör veya çalışanlar, farklı politika araçları ile korunurlar. Öyle ki, korumacılığa göz yumulmasının en önemli sebeplerinden biri olarak, istihdam yaratma potansiyeli gelmektedir (Gerber, 2017: 170).

Yukarıda değinilen dış ticaret politikası amaçları, geçmişten günümüze etkinliğini sürdüren ve dış ticaret politikalara içerisinde önemli paya sahip amaçlardır. Bu amaçlar dışında, dış politika ile de bağlantılı olan ve stratejik savunma sanayilerindeki dış ticaretin kısıtlanmasını içeren ulusal savunma tezi, gelişmekte olan ülkelerin tersine gelişmiş ülkelerin yüksek yatırım riski içeren, katma değer üretme potansiyeli yüksek, yüksek teknoloji- li ürünleri içeren sektörlere özgü stratejik sanayi politikası, yüksek cari açık veren ülkelerin ödemeler dengesini sağlama amaçları, gelirin yeniden dağılımı, sağlık, çevre ve iş standartları gibi amaçlar da söz konusudur (Seyidoğlu, 2013: 154-156; Gerber, 2017: 172; Abboushi, 2010: 388; Osabuo- hien vd., 2018; 45).

Dış ticaret politikası hedeflerine ulaşmak amacıyla ülkelerin kullandığı birçok araç bulunmaktadır. Gümrük tarifeleri, bu araçların başında gelse de; günümüzde yerini tarife dışı engellere bıraktığı söylenebilir. Tarifeler, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), ekonomik bütünleşmeler ve ticaret anlaşmaları çerçevesinde yıllar itibarıyla azalmış; ancak, tarifeler azalırken tarife dışı engeller artışa geçmiştir. Bu durumun oluşmasına, tarifelerin kurallara bağlanmış olması ve tarife-dışı engeller konusunda netlik olmaması sebep olmuş olabilir. Çünkü tarifeler, tanımlanabilir, şeffaf ve tüm ülkeler tarafından erişilebilir olmasına rağmen; tarife dışı engellerin tanımlanması veya sınıflandırılması zordur ve bu sebeple şeffaf değildirler (Yalçın vd. 2017: 5).

Tarife-dışı engeller arasında, sağlık ve güvenlik gibi unsurları içeren teknik engeller, ihracata yönelik sübvansiyon ve teşvikler, ithalata koyulan ek vergiler, kamu satın alımları, fiyat ve döviz kuru kontrolleri gibi dış ticaret politikası araçları yer almaktadır (Evenett, 2019: 26; 2020: 834). Günümüzde, DTÖ için tarife-dışı engeller önemli bir sorun olarak görülse de; DTÖ'nün bu sorunlara yeterli çözüm ürettiğini söylemek güçtür (Staiger, 2012: 43). Tarife-dışı engellerin yarattığı en önemli sorunlardan biri, işgücü, sağlık, çevre vb. unsurlara özgü uygulanan standartların, özellikle gelişmiş ülkelerde korumacı politika aracı olarak sıklıkla kullanılmasıdır (Salvatore, 2019: 255). Bu sorunlar, engellerin şeffaf olmayan, sayısız seçenekleriyle

birleşince, bu engellere yönelik alınan önlemlerin de yetersiz kalması beklenen bir durum olacaktır.

2.2. Dış Ticaret ve Korumacılığın Tarihsel Gelişimi

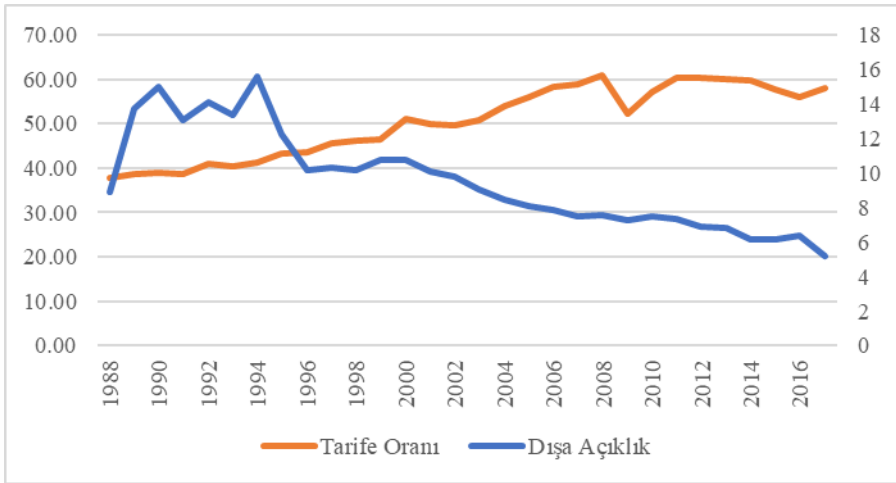
Önceki bölümlerde de değinildiği gibi dış ticaret, esas gelişimini Sanayi Devrimi ile birlikte yaşamıştır. Dünya dış ticaret hacmindeki artışa paralel olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde dış ticareti sekteye uğratmaya yönelik uygulamaların sayısı da artış göstermiştir. İlk dönem korumacılık yanlısı politikalarda gümrük tarifeleri önemli bir rol oynamıştır. 1948’de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde uygulanan ayrımcılık gözetmeme ve en çok kayırılan ülke kuralı uygulamaları ile gümrük tarifeleri, anlaşmaya üye ülkeler arasında giderek düşüş göstermiştir. Uruguay Görüşmeleri sonrasında 1995 yılında DTÖ’nün tesis edilmesine kadarki dönemde tarifeler oldukça düşük seviyelere inmişti. Ancak, yeni dönem itibarıyla sorun tarım-dışı ürünlerdeki tarifeler olmaktan çıkmıştır. Yeni dönemde tarımsal ürünlerdeki tarifelerin yüksekliği ve tarife-dışı engellerin yaygınlığı esas sorunların başında gelmektedir.

Özellikle kriz ve olağanüstü dönemlerde (örneğin, pandemi) dış politikaya yönelik tarife ve tarife-dışı engellerin sayısında ciddi artışlar olduğu ve bu artışların oluşmasında DTÖ veya bölgesel ticaret anlaşmasına üye ülkelerin de payının bulunduğu tespit edilmiştir (Osabuohien vd., 2014: 21; Yalcin vd.,2017: 8-9; Evenett, 2019: 28-29; 2020: 830). Örneğin, ABD’nin DTÖ üyesi olduğu halde, 2018 sonrası korumacı politikaları, DTÖ politikaları ile çelişmesine rağmen artış göstermiştir (Şen, 2021: 36). Pandemi ile birlikte ihracata yönelik kısıtlamaların sayısındaki belirgin artışlar ve DTÖ gibi organizasyonların bu kısıtlamalara önlem alamaması (Beattie, 2021; Baldwin ve Freeman, 2020), krizlerin serbest ticareti sekteye uğraticı ve korumacılığı teşvik edici yapısını ortaya çıkarmakta; ayrıca, uluslararası kurumsal organizasyonların etkinsizliğini de yansıtmaktadır. Şekil 2, 1988-2017 döneminde dış ticarete açıklık ve tarife oranlarındaki dünya ortalamasını yansıtmaktadır.

Şekil 2 incelendiğinde, dış ticarete açıklık ile tarife oranları arasındaki ters yönlü hareket göze çarpmaktadır. Tarifeler açısından özellikle 1995-1996 döneminde DTÖ’nün kuruluşu ile bir kırıma yaşandığı görülmektedir. 1996’da % 10 seviyesinde olan ortalama tarife oranı, 2017’de % 5.17 seviyesine düşmüştür. Dışa açıklığın seyrine bakıldığında ise 2008-09 kriz döne-

minde bir kırılma yaşandığı görülmektedir. Dış ticarete yaşanan bu gerilemenin bir kısmının, tarifelerdeki düşüş de dikkate alındığında, tarife dışı engellerden kaynaklandığı söylenebilir. Genel eğilime bakıldığında ise 1988’de yaklaşık % 38 seviyesinde olan dışa açıklığın 2017’de yaklaşık % 58’e yükseldiği; ancak, bu seviyenin kriz öncesi (yaklaşık % 60.5) seviyenin altında kaldığı görülmektedir.

Şekil 2. 1988-2017 Dönemi Dışa Açıklık ve Tarife Oranı Dünya Ortalaması

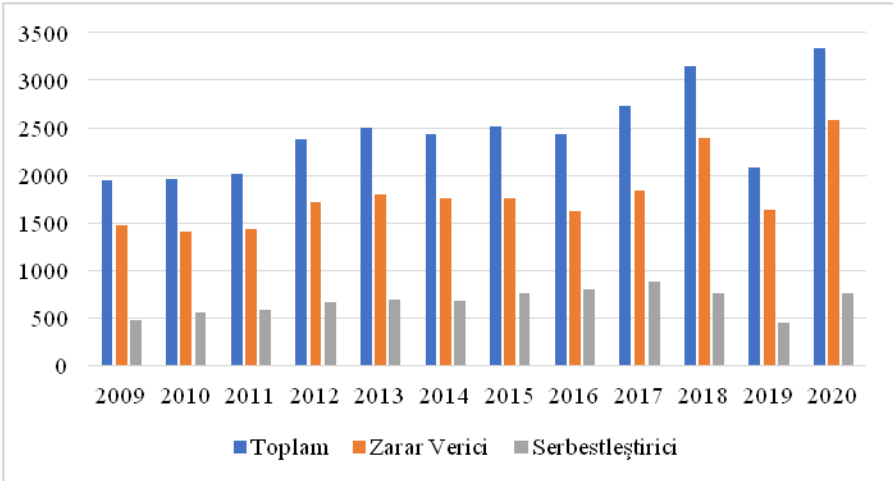
Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı (2021)

Dışa açıklığın bu görünümü, dış ticaretin krizler ve olağanüstü durumlar karşısındaki kırılma yapısını yansıtmaktadır. Şekil 3, GTA tarafından 2008 küresel finans krizi sonrası dönemde ölçülmeye başlanan dış ticarete müdahale sayılarını yansıtmaktadır.

Şekil 3, dış ticarete yapılan müdahaleleri hem toplu olarak hem de ticareti serbestleştirici ve ticarete zarar verici müdahaleler şeklinde ayrıştırarak göstermektedir. Şekle göre, 2009’dan itibaren tarife veya tarife-dışı fark etmesizin müdahale sayılarında artış yaşandığı görülmektedir. Dış ticarete zarar verici müdahalelerin sayısı belirli yıllarda azalsa da; bu müdahaleler tüm yıllarda toplam müdahale sayısı içerisinde çoğunluğu oluşturmaktadır. 2009 yı-

İnada 1477 adet zarar verici politika uygulanmışken; bu sayı, 2020’de (pandeminin olası etkisiyle birlikte) 2577’ye yükselmiştir. Diğer taraftan serbestleştirici politika uygulamaları, 2009’da 471 iken; 2020’de 756’ya yükselmiştir. Görülmektedir ki, 2009 yılında zarar verici müdahaleler serbestleştirici müdahalelerin yaklaşık 3,14 katı iken; 2020 yılında bu değer, yaklaşık 3,40’a yükselmiştir. 3,68’lik değer ile en yüksek fark, 2019 yılında gerçekleşmiştir.

Şekil 3. Dış Ticarete Müdahale Sayıları

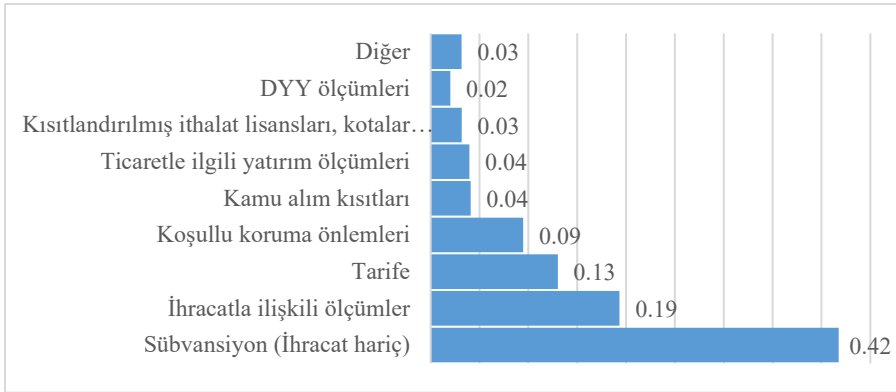
Kaynak: GTA Veri Tabanı (2021)

Her ne kadar bu veriler müdahalelerin dış ticaret hacmine olan etkisini yansıtmıyor olsa da, korumacılık yanlısı müdahalelerin yoğunluğunu ve kısmen de olsa korumacı uygulamaların serbest dış ticaret içerisinde yerleşik olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, bu veriler, dışa açıklık ve tarifeler üzerinden yapılan tek taraflı analizlerin ne kadar yanıltıcı olabileceğini de yansıtmaktadır. Son olarak Şekil 4, dış ticarete uygulanan zarar verici müdahalelerin bileşimini göstermektedir.

Zarar verici müdahale araçları içerisinde en büyük payın, % 42 ile ihracat dışı sübvansiyonlara ait olduğu görülmektedir. Bu dış ticaret politikası aracını % 19 ile ihracata yönelik teşvik ve sübvansiyonlar takip etmektedir. Tari-

felere başvurma oranı ise % 13'lerdedir. Bu araçlar dışında, anti-dumping ve telafi edici vergiler gibi koşula bağlı koruma önlemleri, kamu alımlarına yönelik kısıtlamalar, ithalat lisansları ve kotalar yer almaktadır. Şekilden de görüldüğü gibi, 21. yüzyılda tarifelerin yerini büyük oranda tarife dışı engeller almıştır. Özellikle dış ticarete uygulanan teşvik ve sübvansiyonlar, ülkeler tarafından temel politika aracı olarak kullanılmaktadır. Tüm bu sonuçlar çerçevesinde, serbest ticaretin aslında yeterince serbest olmadığı; korumacılığın geçmişten bugüne şekil değiştirerek varlığını sürdürdüğü; korumacılığın önlenmesine yönelik çabaların yetersiz kaldığı söylenebilir.

Şekil 4. Zarar Verici Müdahale Araçları ve Kullanım Oranları

Kaynak: GTA Veri Tabanı

İngiltere'nin Cornwall şehrinden Anadolu ve Ortadoğu'ya yapılan kalay ticareti gibi milattan önceki dönemlerden beri süregelen (Markham, 1893: 517) dış ticaret, 16. ve 17. yüzyıllarda coğrafi keşifler ve merkantilist anlayış çerçevesinde yaşadığı gelişimlerden sonra 18. yüzyıldan itibaren hammadde ve pazar ihtiyaçlarının artmasıyla yeniden şekillenmiş ve 20. yüzyıldaki küreselleşme dalgasıyla beraber günümüze kadar önemini korumuştur.

Dış ticareti diğer refah artırıcı unsurlara kıyasla önemli yapan nedir? Smith ve Ricardo'nun görüşleriyle şekillenen klasik teori, dış ticaretin, iş bölümü ve uzmanlaşmayı teşvik ederek verimliliği artıracığını ve uzmanlaşma sonucu

her ülkenin dış ticareten kazançlı çıkacağını ifade etmektedir. Ana akım iktisat anlayışında önemli bir yere sahip olan dış ticaret, 20. yüzyılın sonuna doğru literatüre kazandırılan ve teknolojiyi merkezine alan içsel büyüme teorilerinde de popülerliğini korumuştur. Örneğin, Romer (1990: 98), ekonomik büyüme için beşeri sermayenin önemine vurgu yapmakta; serbest dış ticaret ve yüksek beşeri sermaye stokuna sahip ülkelerle ekonomik bütünleşmelerin ülke ekonomik büyümesini hızlandıracağını ifade etmektedir. Ayrıca, dış ticaretin, malların niceliksel artışı yanında çeşitliliğini de artırdığı belirtilmektedir (Romer, 1994: 7). Grossman ve Helpman (1991: 242) ise dış ticaretin, bilgi dışsallıkları yaratarak ülkelerin daha fazla inovatif girişimlere odaklanacağını ve üretim maliyetlerinin daha hızlı düşeceğini ifade etmektedir.

Bu görüşlerden çıkarılacak sonuç, dış ticaretin görünen statik etkilerinin (ticaret yaratıcı ve saptırıcı) yanında ekonomik büyüme ve refahı dolaylı bir şekilde etkilediğidir. Bu sayede, dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin uzun dönemli olabileceği söylenebilir. Bu görüşler, tutarlı olmakla birlikte gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin durumunu tam olarak yansıtmamaktadır. Örneğin, gelişmiş ülkeler karşısında dış ticarete yeni açılan bir ülke için dış ticaretin kazancı ne olacaktır? Myint (1958: 324-325), geleneksel teoriyi eleştirmekte; gelişmekte olan ülkelerin atıl kapasitelerini kullanarak dış ticareten kazanç elde edebileceklerini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, otarşi durumuna göre daha fazla üretim ve ihracat fırsatı yakalayacak ve ekonomik büyüme ve refah artışı yaşayacaktır. Bu duruma verilebilecek bir örnek Japonya deneyimidir. 17. yüzyıla kadar otarşik bir yapıya sahip olan Japonya, baskılar sonucu 19. yüzyıl ortaları ile birlikte dışa açılarak, yapılan hesaplamalara göre yaklaşık % 8-9 oranında dış ticaret kazancı sağlamıştır (Bernhofen ve Brown, 2005: 208). Korumacılık genellikle rekabeti önleyici, kaynak dağılımını bozucu, monopollere sebep olan, bürokrasinin yoğun olduğu bir uygulama şekli olarak toplam refahı azaltıcı etki yaptığı ifade edilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 149).

Piyasa (fiyat) mekanizmasına dayalı, bürokrasi ve işlem maliyetlerini elimine eden, tüm bunlar sonucunda rekabete dayalı kaynakların etkin dağılımını sağlayan serbest dış ticaret (Seyidoğlu, 2013: 149), neden övüldüğü kadar aynı zamanda yerilmektedir? Farklı bir yaklaşımla ifade edilecek olursa, istihdam ve üretim artışı sağlama amacıyla uygulanan korumacı politikaların kazancının, korumacılık sonucu ortaya çıkan tüketim ve refah kaybına kıyas-

la daha düşük olduğu bilindiği halde (Gerber, 2017: 165-166) neden bu politikalara sıklıkla başvurulmaktadır?

Öncelikle belirtilmesi gereken dış ticaretin etkileri konusunda her ülke için benzer koşulların oluşmayacağıdır. Örneğin, karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre hareket edilecek olursa, gelişmiş ülkeler sanayi ürünlerinde uzmanlaşacakken; gelişmekte olan ülkeler, emek yoğun ürünlerinde uzmanlaşacak ve dış ticaret bu uzmanlaşma üzerinden gerçekleşecektir. Bu durumda, yüksek katma değere sahip teknoloji temelli ürünlerin ithalatına karşılık düşük katma değerli ürünler ihraç edilecek; sonuç olarak bir gelir yakınsamasından ziyade ıraksama ortaya çıkacaktır (Seyidoğlu, 2013: 535-536). Ayrıca, bu teori, günümüzdeki ara mallarında uzmanlaşma üzerinden gerçekleşen meta zinciri ticaretini de açıklayamaz (Yeldan, 2021: 94-95).

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği bu aşırı dışa bağımlılık durumu, kendi içerisinde bir aksaklık barındırmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi piyasa aksaklıklarının varlığı, devlet müdahalesini gerektirebilmektedir. Özellikle olağanüstü kriz dönemlerinde kendini gösteren zincirin zarar görmesi veya kopması şeklindeki bu tip bir aksaklık, ulusal ve uluslararası seviyede ekonomik büyümenin ve refahın düşüşünü beraberinde getirecektir. Örneğin, pandeminin yarattığı kaotik ortam, küresel tedarik zincirinin hasar almasına sebep olmuş; ülkelerin kendi ihtiyaçlarını öne çekerek ihracata kısıtlama koymaları sebebiyle dünya ticareti hasar almıştır (Beattie, 2021; Baldwin ve Freeman, 2020). Sadece dünya ticareti değil, ülkelerin kendi içerisindeki aşırı dışa bağımlılıkları da sorun teşkil edebilmektedir. Örneğin, Sovyet Rusya'nın ticaret anlaşmasından cayması sonucu, dış ticaretinde büyük ağırlığı olan Finlandiya'nın 1990'lı yıllarda krize girmesi (Gorodnichenko, 2012: 1619) veya Avustralya'nın Çin'e dış ticarete olan bağımlılığı (ihracatının 3'te 1'i Çin'e yapılıyor) ülkenin yalnızca ekonomide değil politik unsurlarda da elini zayıflatan bir sorun (Evans, 2020) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dış ticarete açıklığın sağladığı kazançların yanında dışa bağımlılığın ve küreselleşmenin yarattığı sorunlar, şüphesiz ki korumacılığı uygun bir politika aracı olarak göstermeyecektir. Çünkü, korumacılık, ülke çıkarına olsa bile, komşu ülkelerin refahını düşürmek pahasına yapılır. Bu durum, beraberinde misillemeyi de getirecek ve dünya refahı bir bütün olarak azalacaktır. Bu sebeple, korumacı politika uygulamak yanında hangi politika aracına

başvurulduğu da önem kazanmaktadır (Robinson, 1978: 200⁴). Belirlilik kuralına göre, hedefe ulaşmak için en dolaysız yönteme başvurmak gerekmektedir. Dış ticaret politikası dikkate alındığında, tarifeler yerine sübvansiyonlara başvurmak, dünya fiyatlarından ticaretin devam etmesine imkan verecektir (Ünsal, 2007: 398). Hagen (1958: 512)'in ifade ettiği şekliyle, tarife yerine sübvansiyonu tercih edecek olan bir ülke, dünya fiyatından ticaret yapmaya devam ederek dünya refahının da azalmasına izin vermeyecek bir “iyinin iyisi” (optimum optimorum) politika, yani küresel anlamda iyi bir politika uygulamış olacaktır.

Diğer taraftan, korumacılığın en önemli uygulama alanlarından biri olan genç endüstri tezini geçerli kılan koşullar, her zaman sanıldığı kadar doğru olmayabilir. Bu tezin geçerliliği, sıklıkla Mill-Bastable testine atfla değerlendirilmektedir. Mill'e göre koruma geçici ve koruma sonrasında sektör tek başına rekabet edecek düzeye gelebilmiş olmalıdır. Bastable'a göre ise sektörün korunması sonucunda ortaya çıkan kazançlar, korumacılığın maliyetini aşmalıdır. Yani, sektör seçimi önem arz etmektedir (Melitz, 2005: 178). Mill-Bastable testi olarak ifade edilen bu görüşe göre koruma seçici ve geçici olmak zorundadır. Ancak, uygulamada sektör seçimini doğru yapmak ve korumanın geçiciliğini sağlayabilmek genellikle güçtür. Çünkü, çıkar odaklı ve lobicilik faaliyetinde bulunan sektörler, politikacılar üzerinde baskı oluşturarak korumacılığın sürekliliğini istemektedirler (Abboushi, 2010: 391-392). Olson (1971: 127-128), bu durumu kolektif eylemin bir sonucu olarak kabul etmektedir. Tüketici sınıfı gibi organize olmayan, büyük oluşumlara kıyasla gönüllü ve organize şekilde hareket eden küçük sektörel gruplar, oligopolcü güçlerine dayanarak politikacıları etkilemekte; toplumun refah kaybı pahasına da olsa korumacı politikalarından faydalanabilmektedirler.

Serbest dış ticaretin, eksikliklerine rağmen, korumacılık yanlısı dış ticaret politikalarına kıyasla daha yüksek refah artışı sağladığını söylemek doğru olacaktır. O halde, serbest ticareti önlemekten ziyade serbest ticaretin ekonomik büyüme ve refah için olan anlamını doğru yorumlamak gerekmektedir. Korumacı politikaları savunmadığı halde serbest ticaret yanlısı görüşleri eleştirenlerin odak noktası, serbest ticaretin, bir amaç değil amaca giden yol-

4. Makalenin ilk hâli 1947 yılında yayımlanmış olmakla birlikte; bu çalışmada, 1978 yılında yayımlanan *Contributions to Modern Economics* kitabındaki versiyonu dikkate alınmıştır.

da bir araç olması gerektiğidir (Snowdon ve Vane, 2005: 652). Dış ticaret, diğer unsurlarla birlikte dikkate alındığında işlevsel olacaktır. Örneğin, Rodrik (2000: 27-28), serbest ticaretin tek başına bir anlam ifade etmeyeceğine vurgu yapmakta; serbest ticaret önemli olmakla birlikte başarı için etkin kurumlara da ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Sachs ve Warner (1995: 45), başarının tamamının dışa açıklığa yüklenemeyeceğini; dış ticaretle ilişkili politikaların da önemli olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki, IMF ve Dünya Bankası öncülüğünde John Williamson tarafından tanımlanan “Washington Uzlaşması”nda, rekabete dayalı liberalleşme eksenli anlayış ön planda iken; yakın zamanda G7 ülkelerinin bir araya gelerek kararlar aldıkları ve “Cornwall Uzlaşması” şeklinde lanse edilen yeni dönemde devlet ve piyasa iş birliğine yönelik adımlar atılması gerektiği; özellikle toplumsal sorunlar karşısında ortak hareketin önemi vurgulanmaktadır (Tett, 2021).

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Dış ticaret ve dış ticaret politikalarının ekonomik büyüme ile olan ilişkisi genellikle belirli göstergeler üzerinden değerlendirilmektedir. Bunlar arasında, dışa açıklık, dışa açılma dönemi veya dışa açıklıkta geçirilen süre, tarife oranları, tarife dışı engeller, dış ticaret politikası belirsizlik endeksi, GTA politika müdahaleleri gibi göstergeler yer almaktadır. Sayısı oldukça fazla olan bu çalışmalar arasından literatürde önemli yere sahip ve güncel durumu analiz eden çalışmalar değerlendirilecektir.

Dış ticaretin ekonomik büyüme ile ilişkisinde en çok tercih edilen gösterge, dış ticarete açıklıktır. Sachs ve Warner (1995), dışa kapalı bir ülkenin, tarife dışı engellerin dış ticaretin % 40 ve daha fazlası ve ortalama tarife oranının % 40 ve daha yüksek olduğu, resmi kurdan % 20 ve daha düşük karaborsa kuruna, sosyalist sisteme, ihracatta devlet monopollerinin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahip ülkeler olduğu ifade edilmektedir. Dışa açıklık ve dışa açılma yılı göstergelerinin öne çıktığı analizde dış ticaretle birlikte dış ticaretle ilişkili politikaların da etkisiyle gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin teşvik edildiği belirtilmektedir. 1970-89 döneminde, açık ekonomiler arasında kayda değer bir gelir yakınsaması yaşandığı sonucu, çalışmanın önemli bir bulgusu olarak değerlendirilmektedir. Edwards (1998) da, dış ticarete daha açık ülkelerin daha hızlı verimlilik büyümesi deneyimi yaşadığını tespit etmiştir. Bu çıktının arkasında, dış açıklığın des-

teklediği inovatif aktivitelerin olduğu düşünülmektedir.

Benzer şekilde, Ben David ve Loewy (1998), serbest dış ticaretin hem ekonomik büyümeyi hem de ülkeler arasında gelir yakınsamasını teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu pozitif ilişkiyi sağlayan mekanizmanın ise bilgi dışsallıkları üzerinden gerçekleştiği ifade edilmektedir. Ayrıca, serbestleşme girişimlerinin tek taraflı olsa dahi ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğine dikkat çekilmektedir. Tüm bu olumlu etkilere rağmen ülkelerin dış ticaretin önünde engel oluşturmalarının arkasında, serbestleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin muğlak oluşu ve çıkar gruplarının baskısının yer aldığı belirtilmektedir. Çalışmada, ülkeler arası gelir ayrışmasının sebebinin, dış ticareti engelleyen ülkelerde bilgi dışsallıklarının sınırlandırılması olduğu şeklinde bir görüş mevcuttur.

Frankel ve Romer (1999), coğrafi faktörlerin dış ticareti etkileyici boyutuna dikkat ettikleri çalışmada, dış ticaretin büyük ve dirençli olduğu koşullar altında gelir artışı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkelerin çevresini saran komşularına bağlı olarak dış ticaretin gelişebileceği ya da düşük seviyelerde gerçekleşebileceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, dış ticaretin geliri fiziki ve beşeri sermaye tahsisini geliştirerek etkilediği belirtilmektedir. Alesina vd. (2005) ise ülkelerin büyüklüğü üzerinden hareket ederek, dışa açıklık ve ülke büyüklüğünün ekonomik büyümeyi birlikte daha güçlü bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, ülke büyüklüğünün dış ticaret politikalarını şekillendirdiği; ülke büyüklüğü ile serbest ticarete isteklilik arasında ters yönlü bir etkinin olduğu ifade edilmektedir.

Jonsson ve Subramanian (2001), Güney Afrika'nın 1990'lı yıllardaki serbestleşme deneyimlerinin verimlilikte yarattığı etkileri analiz etmiştir. 1990-94 ve 1994-98 şeklinde iki dönem üzerinden 24 sanayi kolu analize konu edilmiştir. Çalışmada, serbestleşme girişimlerinin faktör verimliliğini artırıcı etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, tarifelerdeki düşüşün işsizlik sorununu derinleştireceği endişesinin anlamsız olduğu; tarifelerdeki düşüşe rağmen bu sektörlerdeki istihdam azalışının oldukça düşük seviyelerde gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Lewer ve Berg (2003), ihracat artışı ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki bulmuştur. Çalışma, ihracattaki % 1'lik artışın ekonomik büyümeyi % 0.20 oranında artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucun önemi, dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin boyutunu tespit etmesidir. Et-

kinin boyutu dışa açıklık ve gelir seviyesine bağlı olarak farklılaşsa da; genel itibarıyla serbest ticareti teşvik edici politikaların refahı olumlu etkilediği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisinde istatistiki değerlerden ziyade ilişkinin mantığının kavranması gerektiği vurgulanmaktadır.

Chen ve Gupta (2009) ise Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) üyesi ülkelerde 1990-2003 döneminde dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkiye ulaşmakta; dışa açıklığın beraberinde getirdiği bilgi dışsallıklarının etkisini güçlendiren eğitim faktörüne vurgu yapılmaktadır. Ekonomik bütünleşmelerin, beşeri ve fiziki sermaye sorunu olan bu ülkelerde yatırım mallarına erişimi kolaylaştırıcı, ölçek ekonomileri yaratıcı etkileri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, her ne kadar dışa açıklık önemli olsa da, sermaye tahsisi, finansal sektör gelişimi ve eğitim olmadan dışa açıklığın etkisinin yetersiz olacağı ifade edilmektedir. Chang ve Mendy (2012) de 36 Afrika ülkesi için 1980-2009 dönemini dikkate aldıkları analizde, dış ticarete açıklık ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve güçlü bir ilişki bulmakta; ancak, kaynaklardan daha etkin bir şekilde faydalanabilmek için finansal sektör gelişiminin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ulaşan (2015), literatürün genel görünümünden oldukça farklı bir sonuca ulaşmıştır. Cari fiyatlarla hesaplanan cari açıklık, sabit fiyatlarla hesaplanan gerçek açıklık, ithalata koyulan vergiler ve ülkelerin ne kadar süredir dışa açık olduğu şeklinde dört farklı gösterge üzerinden yapılan analizde, 1960-2000 dönemi için tüm göstergeler açısından ekonomik büyüme ile anlamsız ilişki bulunmuştur. Sonuçlar, dışa açıklığın büyümeyi tek başına teşvik etmeye yetmediğini göstermektedir. Benita (2019), 2008 küresel finans krizi öncesi ve sonrasını dikkate alarak 15 Latin Amerika ülkesi için genişletilmiş çekim modeli çerçevesinde dış açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Yalnızca Latin Amerika ülkeleri dikkate alındığında ilişkinin yönünün pozitif olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın dikkat çeken sonucu ise tüm ithalatçı ülkeler dikkate alındığında ilişkinin yönünün negatife dönmesidir. Yazar, bu durumun olası sebebinin finansal kriz gibi olağanüstü dönemin sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu sonuçlar, dış ticaret ile ekonomik büyüme ilişkisinin dönemler arası farklılaşabileceğini göstermektedir.

Raghutla (2020), güncel çalışmasında, 1993-2016 döneminde BRICS ülkelerinde dış ticarete açıklığın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonu-

cuna ulaşmıştır. Teknoloji ve işgücünün rolüne vurgu yapılan çalışmada, sanayi sektörüne verilecek desteklerin hem dış ticarete açıklığı hem de ekonomik büyümeyi pozitif etkileyeceği ifade edilmektedir. Bu bulgu, tarifeler yerine sübvansiyonların kullanılmasının, dünya ticareti açısından etkisini de yansıtmaktadır.

Dış ticaret politikasında yaşanan belirsizlikler de dış ticareti ve çıktıyı etkilemektedir. Handley (2014), Avustralya özelinde yaptıkları analizde, dış ticaret politikasında yaşanan belirsizliklerin ihracatçıların yeni pazarlara girmeye ve tarife azalışlarına yanıtının daha düşük olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmada, DTÖ'nün bağlayıcı taahhütleri ve dış ticaret politikasının şeffaf olmasına yönelik uyarılarının, 1993-2001 döneminde dış ticaret politikası belirsizliklerinin sebep olduğu ihracat malı ürün çeşitliliğini azaltmasını kısmen de olsa zayıflattığı (yaklaşık % 7) tespit edilmiştir. Caldara vd. (2020), benzer bir çalışmayı ABD için yaptıkları analizde ticaret politikasına yönelik belirsizlikler arttıkça işletme yatırımları ve özellikle ihracata yönelik yatırımlarının azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Ticaret politikaları ile ilişkili haberler, tarifeler ve firma kazanç görüşmeleri üzerinden metin analizi şeklinde gerçekleştirilen çalışmada, ticaret politikasındaki belirsizliklerin özellikle 2017-2018 döneminde artış gösterdiği; bu artışın sebepleri arasında tedarik zincirine yönelik endişeler ve yüksek hammadde fiyatları olduğu ifade edilmektedir.

Amiti vd. (2019) ise dış ticaret politikalarının ABD'deki fiyatlara ve gelire yansımaları 2018'de başlayan ticaret savaşları üzerinden analiz etmektedir. Ticaret savaşlarının, hem savaşı başlatan hem de misilleme yapan ülkelerin gelirini azalttığı belirtilen çalışmada, yaklaşık 6,9 milyar \$ seviyesinde bir daralma kaybının olduğu tahmin edilmektedir. Potrafke vd. (2020) ise küreselleşmenin ilk döneminde (19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı) açığa çıkan tarifelerle ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişkinin olası sebeplerine odaklanmıştır. İsveç'in dış ticaret politikasında yaşanan dönüşümü (serbest dış ticarettten korumacı politikalara geçiş) odağına alan çalışma, kısa dönemde korumacı politikalar ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Bunun sebebinin tarifelerden gelir sağlayan yönetimin, bu geliri kamu harcamaları yoluyla değerlendirmek yerine bütçe denkleştirmesinde kullanması olduğu belirtilmektedir.

Benzer şekilde, Clemens ve Williamson (2004), 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında tarifeler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin değişen

yönüne odaklanmaktadır. Belirli bir seviyedeki tarife artışlarının tarife-büyüme ters yönlü ilişkisini tersine çevirebileceğine dair bulgulara erişilmiştir. Savaş sonrası dönemde ise ticaret partnerlerine göre daha düşük seviyedeki tarifelere sahip bir ülkenin misillemenin en iyi strateji olduğu koşullar altında büyümeyi destekleyebileceği ifade edilmektedir. Tena-Junguito (2010) da, kendinden önceki çalışmaları destekleyecek sonuçlara ulaşmıştır. Doğru yönlü tarife-ekonomik büyüme ilişkisinin, yerleşimci, hızlı büyüyen ve mali sorunları gidermek için tarife uygulayan zengin ülkeler için geçerli olduğu ifade edilmektedir.

GTA veri tabanının sağladığı dış ticaret politikası müdahale sayıları da son dönemde alanla ilgili çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Yapılan çalışmaların görece yeni olması, veri tabanının 2009 ve sonrası dönem için veri sağlıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Osabuohien vd. (2014), GTA verileri üzerinden hareket ederek 105 ülkeli bir analizin yanında 25 Afrika ülkesini içeren bir alt örnek üzerinde çalışmıştır. 2009-11 döneminde korumacı politikalarının Afrika ülkeleri ticaret dengesini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Küresel finans krizi sonrası ortaya çıkan korumacı politikaların, ihracatının büyük kısmı hammaddeye dayanan Afrika ülkelerini zor durumda bıraktığı ifade edilmektedir. Sonuçlar, korumacı politikaların gelişmekte olan ülkelere olumsuz etkisini yansıtmaktadır.

Kinzius vd. (2019), GTA veri tabanının 152 ülke için sağladığı verilerden yola çıkarak, 2010-2015 döneminde korumacı politikaların ithalata olan etkisini araştırmıştır. Çalışmada, tarife dışı engellerin sayısındaki artışa bağlı olarak engellerle ilişkili ürünlerin ithalatının yaklaşık % 4-12 seviyesinde azaldığı tespit edilmiştir. Standart dışı korumacı politikaların ticaret yapılan ülke ihracatçılarına % 2 seviyesinde ayrımcılık yarattığı; ticaret anlaşmalarının bu etkiyi azalttığı bulunmuştur.

Literatürden verilen örnek çalışmalar değerlendirilecek olursa, öncelikle belirtilmesi gereken, genel eğilimin serbest ticaretin (dışa açıklık) ekonomik büyümeyi teşvik ettiği; korumacılığın (dış ticaret politikası) ise ekonomik büyümeye hasar verdiği şeklinde oluşudur. 2. Dünya Savaşı öncesi dönemde her ne kadar korumacı politikalar ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olsa da; bu ilişkinin tarife seviyesine, ülkenin gelişmişliğine ve tarifelerin kullanım amacına bağlı olarak şekillendiği görülmüştür. İkinci olarak çıkan sonuç, dış ticaretin gelir yakınsamasını sağlayıcı etkisi-

ne nazaran korumacılığın gelir iraksamasına sebep olduğudur. Dış ticaret, yarattığı pozitif bilgi dışşallıkları ile beşeri ve fiziki sermayenin gelişimine imkân vermekte; girdi boyutunu etkileyerek inovasyonun açığa çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Üçüncü olarak, günümüzde tarifeler yerine tarife dışı engeller ön plandadır ve bu engellerin tespitinin zor olması sebebiyle etkilerini tahmin etmekte güçleşmektedir. Boyutu tam olarak bilinmese de bu engeller de ekonomik büyümeyi kısıtlayıcı etkide bulunmaktadır. Dördüncü olarak, ticaret politikası yanında politika belirsizliklerinin de dış ticareti sekteye uğratarak ekonomik büyümeyi azaltabileceği şeklinde bir yorum yapılabilir. Son ve belki de en önemli sonuç ise dış ticarete açık olmanın tek başına bir anlam ifade edemeyeceğidir. Güçlü kurumlar, gelişmiş finansal yapı, yeterli sermaye tahsisi, etkin eğitim gibi ekonomik büyümeyi destekleyici unsurlar olmadan ve dış ticaretin sağlıklı şekilde yürümesini sağlayacak politikalar uygulanmadan, dış ticarettten uzun dönemli kazanç beklemek anlamsız olacaktır.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, dış ticaret politikalarının ekonomik büyümeye olan etkileri, sistem GMM ekonometrik yöntemi ile analiz edilmiştir. 2009-2019 dönemini kapsayan analizde, gelişmekte olan ve hızlı büyüyen, küresel ekonomiye entegre olmaya çalışan sektörlere sahip ülkeleri içeren MSCI Gelişen Piyasalar Endeksi içerisinde yer alan 20 ülke dikkate alınmıştır. Endeks, 26 ülkeyi kapsamaktadır ancak dış ticarete müdahale sayıları 0 veya 0'a çok yakın olan ülkeler, analizin temel amacını yansıtmayacağı için analiz dışında bırakılmıştır. Bu ülkeler BAE, Katar, Kuveyt, Mısır, Peru ve Tayland'dır.⁵

Analize konu olan dış ticaret politikaları ise GTA veri tabanı tarafından sağlanan dış ticarete tarife veya tarife dışı şekilde yapılan müdahaleleri içermektedir. Müdahaleler, ticareti serbestleştirici ve ticarete zarar verici olarak ayrı ayrı değerlendirilmektedir. GTA, 2008 küresel finans krizi sonrası ortaya çıkabilecek korumacı politikaları tespit edebilmek amacıyla kurulmuştur. Veri tabanı, dış ticarete uygulanan politikaların (müdahalelerin)

5. Analize dâhil edilen ülkeler şunlardır: Arjantin, Brezilya, Çekya, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, Kolombiya, Macaristan, Malezya, Meksika, Pakistan, Polonya, Rusya, Suudi Arabistan, Şili, Türkiye, Yunanistan

yönünü (serbestleştirici, zarar verici), kullanılan aracını, tarihini ve müdahale sonucu etkilenen ürün grubu ve sektörleri araştırmacılara sunmaktadır (GTA, 2020). Bu çalışmada, müdahalelerin yönü dikkate alınmıştır.

2009 ve sonrası dönemi için 152 ülkeyi kapsayan GTA veri tabanı, tüm ülke politikalarını tek tek takip etmesi ve güncel şekilde yayımlaması, müdahalelerin bileşimini göstermesi ve ülkeler arası karşılaştırmaya izin vermesi sebebiyle araştırmacılara avantaj sağlamaktadır. Dezavantajları arasında ise kriz öncesi karşılaştırmaya izin vermemesi, verilerin hükümetlerin şeffaflığına bağlı olması ve en önemlisi de korumacılığın boyutunu yansıtmaması yer almaktadır (Kinzius vd., 2019). Yine de, bu müdahalelerin, literatürdeki sıklıkla kullanılan ve kısıtlı göstergelere kıyasla, ekonomik büyüme ile olan etkileşimini görebilmek adına önemli bir veri imkânı sağlamaktadır.

Analizde, bağımlı değişken olarak cari fiyatlarla gayri safi yurtiçi hâsıla kullanılmıştır. Dış ticaret politikası göstergelerini temsilen ticareti serbestleştirici müdahale ve ticarete zarar verici müdahale sayıları analize dâhil edilmiştir. Kontrol değişkenler olarak cari fiyatlarla kamu nihai tüketim harcamaları, cari fiyatlarla gayri safi sabit sermaye oluşumu kullanılmıştır. Müdahale sayısı değişkenleri, GTA veri tabanından; diğer değişkenler ise Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Tablo 1, analizde kullanılan değişkenleri ve elde edildiği kaynakları göstermektedir. Tüm değişkenler, doğal logaritması alınarak analize dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişken	Değişken Tanımı	Kaynak
gdp	Gayri safi yurt içi hâsıla (cari fiyatlarla)	WDI
cap	Gayri safi sabit sermaye oluşumu (cari fiyatlarla)	WDI
gov	Kamu nihai tüketim harcamaları (cari fiyatlarla)	WDI
lib	Serbestleştirici politikalar	GTA
harm	Zarar verici politikalar	GTA

Analiz, dinamik panel veri analizi yöntemlerinden sistem GMM yaklaşımı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ekonomik değişkenler, doğası gereği dinamik

(gecikmeli değerlerden etkilenen) bir yapıya sahip oldukları için, dinamik panel veri yöntemleri, bu değişkenlerin yapısına uygun olmaktadır. Ancak dinamik yapıya sahip değişkenlerle analiz yaparken, bazı sorunların belirginleşmesi söz konusudur. Bağımlı değişkenin gecikmesinin hata terimi ile ilişkili olması sebebiyle Nickel Sapması denen içsellik sorunu ortaya çıkmaktadır ve bu sorun, özellikle $N > T$ olduğu koşullar altında EKK tahmincilerinin yanlı ve tutarsız olmasına sebep olmaktadır. Dinamik analizin doğurduğu bu sorun, GMM yöntemleriyle çözülmektedir (Baltagi, 2014: 155-156).

GMM yöntemleri ikiye ayrılmaktadır: Fark GMM ve sistem GMM. Fark GMM yönteminde, birinci fark hata teriminin negatif otokorelasyonlu olması sebebiyle farkı alınmış denkleme GMM işlemi uygulanarak sabit etkiler yok edilir. İşlem, ilk olarak birinci fark modelinin araç değişkenler yoluyla dönüştürülmesi; sonrasında, dönüştürülmüş modelin genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesiyle gerçekleşir (Tatoğlu, 2018: 129). Sistem GMM yönteminde ise fark GMM yaklaşımı geliştirilerek, araç değişkenler birinci farklarının sabit etkilerle ilişkisiz olduğu varsayımını getirmişlerdir. Bu varsayım, daha fazla araç değişken kullanımına izin vermekte ve modelin etkinliğini artırmaktadır (Roodman, 2009: 86). Sistem GMM yaklaşımına göre kurulan model,

$$lgdp_{it} = \beta_0 + \beta_1 lgdp_{i,t-1} + \beta_2 lcap_{it} + \beta_3 lgov_{it} + \beta_4 llib_{it} + \beta_5 lharm_{it} + \delta_i + \gamma_t + \varepsilon_{it}$$

şeklinindedir. $lgdp_{i,t-1}$ bağımlı değişkenin gecikmesini; β_0 , sabit terimi; δ_i , birim sabit etkiyi; γ_t , zamana bağlı sabit etkiyi; ε_{it} , hata terimini temsil etmektedir. Modelin Wald testi ile bir bütün olarak anlamlılığı yanında geçerli olabilmesi için birinci dereceden otokorelasyon dışında otokorelasyon olmamalı ve Sargan ve Hansen testleri çerçevesinde kullanılan araç değişkenlerin geçerli olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir (Tatoğlu, 2018: 148-149).

5. ANALİZ SONUÇLARI

Analiz sonuçlarına geçmeden önce değişkenler arasındaki korelasyona bakmak, tahmin öncesi önsel bir bilgi sunacaktır. Tablo 2, değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini göstermektedir.

Tablo 2 incelendiğinde, gayri safi yurt içi hâsıla (*gdp*) ile en yüksek ilişkiye kontrol değişkenlerin sahip olduğu görülmektedir. Kontrol değişkenler dışında, *llib* ve *lharm* değişkenleri, *lgdp* ile sırasıyla 0,41 ve 0,52 seviyesinde

pozitif korelasyona sahiptir. Her iki değişkenin de pozitif ilişkiye sahip olması, literatürde değinilen etkinin beklenen yönüyle uyuşmamaktadır. Ancak, bu sonuçların anlamlı olabilmesi için şüphesiz ki daha ileri seviyede analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan, *lharm* ve *llib* değişkenleri kendi aralarında da yüksek korelasyona sahiptir. Bu durum, bu değişkenlerin birbirlerinden etkilenebileceğine işaret ediyor olabilir. Tablo 3 ise sistem GMM tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 2. Korelasyon Analizi

	lgdp	lcap	lgov	llib	lharm
lgdp	1				
lcap	0.9799	1			
lgov	0.9671	0.9358	1		
llib	0.4119	0.3782	0.4507	1	
lharm	0.5257	0.4906	0.6102	0.7668	1

Tablo 3, hem bir hem de iki aşamalı sistem GMM sonuçlarını içermektedir. Her iki model için de modelin bir bütün olarak anlamlılığını sınavan Wald testi için H_0 hipotezi % 1 seviyesinde reddedilmektedir. Bu sonuç, tüm modellerin bir bütün olarak anlamlı olduğunu belirtmektedir. Otokorelasyon sorunu varlığına bakıldığında ise her iki model için de hem birinci hem de ikinci dereceden otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir. H_0 hipotezi “Aşırı tanımlama kısıtları geçerlidir” şeklinde olan Sargan ve dirençli Hansen testi sonuçlarına göre, iki model için de H_0 hipotezi reddedilmemektedir. Bu sonuçlar, aşırı tanımlama kısıtlarının, diğer bir ifadeyle, araç değişkenlerin geçerli olduğunu belirtmektedir. Araç değişkenlerin alt setlerinin (GMM ve IV) test edildiği Fark-Hansen testlerine göre de her iki model için, tüm moment koşulları sağlanmıştır. Tüm bu sonuçlar, kurulan modellerin geçerli olduğunu göstermektedir.

Bir aşamalı SGMM sonuçlarına göre, *lcapital*, *lgov* ve *lharm* değişkenleri %1 seviyesinde anlamlı bulunmuştur. *llib* değişkeni ise anlamsızdır. Kontrol değişkenlerden *lcapital* ve *lgov* değişkenlerinde meydana gelecek % 1'lik ar-

tışın, *lgdp* değişkeninde sırasıyla % 0.39 ve % 0.66 seviyesinde artış meydana getireceği görülmektedir. *lharm* değişkenindeki % 1'lik artış ise *lgdp* üzerinde % 0.11 seviyesinde ters yönlü etkide bulunmaktadır.

Tablo 3. Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: Açıklayıcı Değişkenler	Bir Aşamalı SGMM lgdp	İki Aşamalı SGMM lgdp
1. lgdp	0.0235 [0.0852]	0.0354 [0.0368]
1capital	0.391*** [0.0990]	0.428*** [0.0559]
1gov	0.664*** [0.1101]	0.612*** [0.0526]
1lib	0.0277 [0.0270]	0.019 [0.0152]
1harm	-0.112*** [0.0256]	-0.0860*** [0.222]
N	200	200
Wald X ² (5)	669204.99 (0.0000)	1450006 (0.0000)
AR(1)	0.41 (0.685)	-0.75 (0.453)
AR(2)	-0.86 (0.387)	-0.87 (0.383)
Sargan Testi	8.03 (0.531)	8.03 (0.531)
Hansen Testi	2.51 (0.981)	2.51 (0.981)
Fark-Hansen GMM (I. Moment)	2.50 (0.962)	2.50 (0.962)
Fark-Hansen GMM (II. Moment)	0.00 (0.955)	0.00 (0.955)
Fark-Hansen IV (I. Moment)	1.89 (0.864)	1.89 (0.864)
Fark-Hansen IV (II. Moment)	0.62 (0.961)	0.62 (0.961)

Not: ***, **, * sırasıyla % 1, % 5 ve % 10 seviyesinde anlamlılığı temsil etmektedir. Köşeli parantez içerisindeki değerler, dirençli standart hataları; parantez içerisindeki değerler ise anlamlılık seviyelerini göstermektedir. Her iki model için de araç değişken sayısı 14'tür.

İki aşamalı SGMM sonuçlarına göre, bir aşamalı SGMM'de olduğu gibi, *1capital*, *1gov* ve *1harm* değişkenleri %1 seviyesinde anlamlı bulunmuştur.

lcapital ve *lgov* değişkenlerinde meydana gelecek % 1'lik artış, *lgdp*'yi sırasıyla % 0.43 ve % 0.61 seviyesinde artırmaktadır. *lharm* değişkenindeki % 1'lik değişim ise *lgdp* değişkeninde % 0.09 seviyesinde azalışa sebep olmaktadır. Her iki model sonuçları da birbiriyle benzerdir. Analize konu ülkeler için 2009-2019 döneminde dış ticareti serbestleştirici politikalar ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunamamıştır. Diğer taraftan, dış ticareti zarar verici politikaların ekonomik büyümeyi % 0.08-0.11 seviyelerinde azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar, korumacı politikaların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermektedir. Özellikle tarife dışı araçlar üzerinden korumacı politikaların yürütüldüğü günümüzde, bu politikaların gelişme yolundaki ülkeler açısından toplumsal refahı azaltıcı sonuçları olduğu görülmektedir. Bu durum, teorik ve ampirik çalışmalarda da sıklıkla vurgulandığı gibi, korumacılığın doğrudan dış ticareti kısıtlaması sonucu ekonomik çikıtının azalmasından kaynaklanmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dış ticaretin ekonomik büyüme için olan önemi, farklı unsurların da bir araya gelmesiyle anlamlı olmaktadır. Tek başına dış ticaret, gelir ve refahı belirleyemeyeceği gibi; dış ticareti kısıtlamak da gelir ve refah için olumlu sonuçlar doğurmayacaktır. Dış ticaret önemlidir ancak kurumsal, finansal, altyapı gibi unsurların etkisiyle önemi artmaktadır.

Dış ticaretin serbest olmasına yönelik ağırlıklı görüşlerin yanında korumacı görüşler de günümüzde dahi popülerliğini korumaktadır. Serbest dış ticaretin faydaları bilinmesine rağmen, serbest ticaretten elde edilen kazançların muğlak oluşu ve korumacılık yanlısı politikalar yürütmesi için politikacılara yapılan baskılar gibi farklı motivasyonlarla dış ticaret politikalarına başvurulabilmektedir. Geleneksel anlamıyla korumacılık, gelecekte rekabet gücü kazanabilecek sektörlerin geçici sürelerle korunmasını içermektedir. Ancak, günümüzde korumacılığın, bu anlamında giderek uzaklaştığı; ülkelerin farklı çıkarlar çerçevesinde korumacılık yanlısı politikalar uyguladığı görülmektedir.

Bu çalışmada, literatürdeki serbest ticaretin ve korumacılığın sırasıyla ekonomik büyümeyi teşvik ettiği ve engellediği şeklindeki argümanı, GTA veri tabanının sağladığı ticareti serbestleştirici ve ticarete zarar verici müdahale sayıları üzerinden analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular, analize

konu dönemde gelişen piyasa ekonomileri için dış ticareti serbestleştirici politikaların ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olmadığını göstermiştir. Diğer taraftan, dış ticarete zarar verici politikaların ise ekonomik büyümeye zarar verici etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Korumacı müdahaleler ile ekonomik büyüme arasındaki ters yönlü ilişki, literatürle benzeşmekle beraber; ticaretin serbestleşmesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisizlik literatürden ayrılmaktadır. Aslında, 2008 finansal kriz sonrası dönem dikkate alındığında bu sonuçlar şaşırtıcı gelmemektedir. Krizle birlikte sayısı giderek artan korumacı politikaların serbestleşme yanlısı politikaları gölgede bıraktığı açıktır. Ayrıca, krizi hızlı bir şekilde atlatabilmek adına harcamaların artırılarak ekonomik büyümeyi teşvik etmesi, dış ticaretin etkilerinin belirsiz kalmasına sebep olmuştur. 2009-19 döneminde sermaye yatırımları ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme içerisindeki ağırlığı, bu duruma kanıt oluşturur niteliktedir.

Çalışmanın temel sonucu, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ya da yurt içi üretim ve istihdamı korumak için, dış ticaret politikalarından ziyade talep canlandırıcı iç politikalara ve gelir dağılımını düzeltici transfer politikalarına yönelinmesi gerektiğidir. Politika tasarımı ve uygulanmasında kayıpların ve kazançların tespit edilmesi ayrıca önem taşımaktadır. Diğer taraftan, bu politikaların karşılıklı bir savaşa dönüşmemesi ve ekonomik ve politik gücü zayıf ülkelerin bu politikalardan zarar görmemesi için, Dünya Ticaret Örgütü öncülüğünde ülkeler arası karşılıklı iş birliği ve anlaşma yoluna gidilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, küresel ekonominin birbirine bağımlı ve eklemlenmiş yapısı altında, dış ticarete yönelik bu tür gerilimlerden uzun vadede hiçbir ülkenin kazanç sağlayamayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın en önemli eksikliği ise müdahale sayılarının dış ticarete yaşanan değişimi tam olarak yansıtamamasıdır. Sektörel veya ürün grubu bazı yapılacak analizlerin bu eksikliği giderebileceği düşünülmektedir.

The Effect of Foreign Trade Policy on Economic Growth: Panel Data Analysis

Abstract: International trade, which has an important role in the economic policies of almost all countries, has been one of the most interesting subject since the beginning of economics. The opinions on foreign trade have been

shaped around two axes: free trade and protectionism. Along with the effects of growth and welfare, concerns about whether it will be achieved similar results for each country have led to the increasing prevalence of protectionist views. For this reason, it is important to determine which foreign trade policy has a positive effect on countries. In particular, to choose the foreign trade policy will directly affect the development path of emerging countries. In this study, the relationship between economic growth and foreign trade policies is analysed for 20 countries in the MSCI Emerging Market Index. In the analysis covering the period of 2009-2019, the Global Trade Alert data on the number of policies of trade liberalising and harmful was used as the proxies of foreign trade policies. It was concluded that the harmful trade policies affect negatively economic growth in the analysis using system GMM method. It was found no significant relationship in terms of trade liberalising policies. The findings show that protectionism, in line with mainstream views, reduces welfare in emerging countries.

Keywords: Foreign Trade Policy, Free Trade, Protectionism, Economic Growth, Panel GMM

Kaynaklar

Abboushi, S. (2010), "Trade Protectionism: Reasons and Outcomes", **Competitiveness Review: An International Business Journal**, 20 (5): 384-394.

Alesina, A., Spolaore, E. and Wacziarg, R. (2005), "Trade, Growth and the Size of Countries" in (eds.) P. Aghion and S. H. Durlauf, **Handbook of Economic Growth** (Volume 1B), North-Holland, pp. 1499-1542.

Amiti, M., Redding, S. J. and Weinstein, D. (2019), "The Impact of the 2018 Trade War on U.S. Prices and Welfare", **NBER Working Paper 25672**.

Baldwin, R. and Freeman, R., "Trade Conflict in the Age of Covid", **VoxEU** 22 Mayıs 2020. Erişim 15 Mayıs 2021, <https://voxeu.org/article/trade-conflict-age-covid-19>.

Baltagi, B. H. (2014), **Econometric Analysis of Panel Data**, Wiltshire: Wiley.

Beattie, A., "The Covid Protectionism That Stays Covert", **Financial Times** 24 Mayıs 2021, Erişim 24 Mayıs 2021, <https://www.ft.com/content/1e33c89a-8c56-4d19-b6f6-d05ba14cefd1?sharetype=blocked>.

Ben-David, D. and Loewy, M. B. (1998), "Free Trade, Growth, and Convergence", **Journal of Economic Growth**, 3 (2): 143-170.

Benita, F. (2019), "Trade Openness, Economic Growth and the Global Financial Crisis of 2007-2009 in Latin America", **Journal of International Development**,

31 (5): 411-431.

Bernhofen, D. M. and Brown, J. C. (2005), “An Empirical Assessment of the Comparative Advantage Gains from Trade: Evidence from Japan”, **The American Economic Review**, 95 (1): 208-225.

Caldara, D., Iacoviello, M., Molligo, P., Prestipino, A. and Raffo, A. (2020), “The Economic Effects of Trade Policy Uncertainty”, **Journal of Monetary Economics**, 109: 38-59.

Chang, C. C. and Mendy, M. (2012), “Economic Growth and Openness in Africa: What is the Empirical Relationship”, **Applied Economics Letters**, 19 (18): 1903-1907.

Chen, P. P. and Gupta, R. (2009), “An Investigation of Openness and Economic Growth Using Panel Estimation”, **Indian Journal of Economics**, 89 (355): 483.

Clemens, M. A. and Williamson, J. G. (2004), “Why Did the Tariff-Growth Correlation Change after 1950”, **Journal of Economic Growth**, 9 (1): 5-46.

Dreher, A. (2006), “Does Globalization Affect Growth: Evidence from a New Index of Globalization”, **Applied Economics**, 38 (10): 1091-1110.

Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri Tabanı (2021), <https://data.worldbank.org/>.

Edwards, S. (1998), “Openness, Productivity and Growth: What Do We Really Know”, **The Economic Journal**, 108 (447): 383-398.

Evans, G., “Australia’s China Problem”, **Project Syndicate** 3 Aralık 2020, Erişim 5 Mart 2020, <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-china-strategy-australia-needs-by-gareth-evans-2020-12>.

Evenett, S. J. (2019), “Protectionism, State Discrimination, and International Business since the Onset of the Global Financial Crisis”, **Journal of International Business Policy**, 2 (1): 9-36.

Evenett, S. J. (2020), “Sicken Thy Neighbour: The Initial Trade Policy Response to Covid-19”, **The World Economy**, 43 (4): 828-839.

Findlay, R., and O’Rourke, K. H. (2009), **Power and Plenty: Trade, War, and the World Economy in the Second Millennium**, New Jersey: Princeton University Press.

Frankel, J. A. and Romer, D. (1999), “Does Trade Cause Growth?”, **The American Economic Review**, 89 (3): 379-399.

Gallo, A. (2012), “Trade Policy and Protectionism in Argentina”, **Economic Affairs**, 32 (1): 55-59.

Gerber, J. (2017), **International Economics**, Essex: Pearson.

Global Trade Alert Veri Tabanı (2021), <https://www.globaltradealert.org/>.

Global Trade Alert (2020), **The Global Trade Alert Database Handbook**.

Gorodnichenko, Y., Mendoza, E. G. and Tesar, L. L. (2012), “The Finnish Great

Depression: From Russia with Love”, **The American Economic Review**, 102 (4): 1619-1643.

Grossman, G. M. and Helpman, E. (1991), **Innovation and Growth in the Global Economy**, Cambridge: The MIT Press.

Hagen, E. E. (1958), “An Economic Justification of Protectionism”, **The Quarterly Journal of Economics**, 72 (4): 496-514.

Handley, K. (2014), “Exporting Under Trade Policy Uncertainty: Theory and Evidence”, **Journal of International Economics**, 94 (1): 50-66.

Johnson, H. G. (1965), “An Economic Theory of Protectionism, Tariff Bargaining, and the Formation of Custom Unions”, **Journal of Political Economy**, 73 (3): 256-283.

Jonsson, G. and Subramanian, A. (2001), “Dynamic Gains from Trade: Evidence from South Africa”, **IMF Staff Papers**, 48 (1): 197-224.

Kinzius, L., Sandkamp, A. and Yalcin, E. (2019), “Trade Protection and the Role of Non-Tariff Barriers”, **Review of World Economics**, 155 (4): 603-643.

Lewer, J. J. and Berg, H. V. d. (2003), “How Large is International Trade’s Effect on Economic Growth”, **Journal of Economic Surveys**, 17 (3): 363-396.

Markham, C. R. (1893), “Pytheas, the Discoverer of Britain”, **The Geographical Journal**, 1 (6): 504-524.

Melitz, M. J. (2005), “When and How Should Infant Industries Be Protected?”, **Journal of International Economics**, 66 (1): 177-196.

Myint, H. (1958), “The ‘Classical Theory’ of International Trade and the Underdeveloped Countries”, **The Economic Journal**, 68 (270): 317-337.

Nurkse, R. (2009), “Patterns of Trade and Development” in (eds.) R. Kattel, J. A. Kregel, and E. S. Reinert, **Ragnar Nurkse: Trade and Development**, London: Anthem Press, pp. 397-434.

Olson, M. (1971), **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**, Cambridge: Harvard University Press.

Osabuohien, E. S., Efobi, U. R. and Beecroft, I. (2014), “Free Trade, Protectionism and the Balance of Trade: New Empirical Insights”, in (ed.) S. J. Evenett (2014), **Beggar-Thy-Neighbour: Crisis-Era Protectionism and Developing Countries The 15th GTA Report**, London: CEPR Press, pp. 13-24.

Osabuohien, E. S., Beecroft, I. and Efobi, U. R. (2018), “Global Trade and Trade Protection in a Globalised World”, **Transnational Corporations Review**, 10 (1): 43-52.

Potrafke, N., Ruthard, F., Wüthrich, K. and Ruthardt, F. (2020), “Protectionism and Economic Growth: Causal Evidence from the First Era of Globalization”, **CESifo Working Paper Series 8759**.

Pugel, T. A. (2016), **International Economics**, New York: McGraw-Hill Education.

Raghutla, C. (2020), “The Effect of Trade Openness on Economic Growth: Some Empirical Evidence from Emerging Market Economies”, **Journal of Public Affairs**, 20 (3): 1-8.

Robinson, J. (1978), **Contributions to Modern Economics**, Great Britain: Academic Press.

Rodriguez, F., and Rodrik, D. (2000), “Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic’s Guide to the Cross-National Evidence”, **NBER Macroeconomics Annual**, 15: 261-325.

Rodrik, D. (1995), “Getting Interventions Right: How South Korea and Taiwan Grew Rich”, **Economic Policy**, 10 (20): 53-107.

Rodrik, D. (2000), “Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them”, **Studies in Comparative International Development**, 35 (3): 3-31.

Romer, P. (1994), “New Goods, Old Theory, and the Welfare Costs of Trade Restrictions”, **Journal of Development Economics**, 43 (1): 5-38.

Romer, P. M. (1990), “Endogenous Technological Change”, **Journal of Political Economy**, 98 (5): 71-102.

Roodman, D. (2009), “How to Do xtabond2: An Introduction to Difference and System GMM in STATA”, **The STATA Journal**, 9 (1): 86-136.

Sachs, J. D. and Warner, A. (1995), “Economic Reform and the Process of Global Integration”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 1995 (1): 1-118.

Salvatore, D. (1993), “Protectionism and World Welfare: Introduction”, in (ed.) D. Salvatore (1993), **Protectionism and World Welfare**, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-14.

Salvatore, D. (2019), **International Economics**, New Jersey: Wiley.

Seyidoğlu, H. (2013), **Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Snowdon, B. and Vane, H. R. (2005), **Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State**, Cornwall: Edward Elgar Publishing.

Staiger, R. W. (2012), “Non-Tariff Measures and the WTO”, **WTO Staff Working Paper ERSD-2012-01**: 1-45.

Şen, G. (2021), “İnsanlar Fikirleri Olduğu İçin Değil, Olmadığı İçin Endişe Duymalılar”, in (ed.) G. Şen (2021), **Daha İyi Bir Türkiye İçin Hangi Fikri Yıkalm**, İstanbul: Kronik Kitap, pp. 15-68.

Tatoğlu, F. Y. (2018), **İleri Panel Veri Analizi**, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tena-Junguito, A. (2010), “Bairoch Revisited: Tariff Structure and Growth in

the Late Nineteenth Century”, **European Review of Economic History**, 14 (1): 111-143.

Tett, Gillian, “The ‘Cornwall Consensus’ is Here”, **Financial Times**, 10 Haziran 2021, Erişim 10 Haziran 2021, <https://www.ft.com/content/aa45eccb-5e0e-477a-8278-db7df959e594>.

Ulaşan, B. (2015), “Trade Openness and Economic Growth: Panel Evidence”, **Applied Economics Letters**, 22 (2): 163-167.

Ünsal, E. M. (2007), **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı**, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Yalcin, E., Felbermayr, G. and Kinzius, L. (2017), “Hidden Protectionism: Non-tariff Barriers and Implications for International Trade”, **Ifo Centre for International Economics**, 2017: 1-44.

Yeldan, A. E. (2021), “Üretkenlik Yorgunluğu İçindeki Türkiye İçin ‘Göreceli Üstünlükler’ Kavramı Geçerli midir”, *in* (ed.) G. Şen (2021), **Daha İyi Bir Türkiye İçin Hangi Fikri Yıkılım**, İstanbul: Kronik Kitap, pp. 94-99.

Yılmaz, Ş. E. (2016), **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Ankara: Efil.

Yülek, M. (2019), **Ulusların Yükselişi: İmalat, Ticaret, Sanayi Politikası ve Ekonomik Kalkınma**, İstanbul: Kronik Kitap.